

NAGRADNA IGRA
Osvojite 20.000 evra

• broj 96
• 7. novembar 2001.
• cena 40 dinara

BLIC NEWS

Politika Ekonomija Svet Kultura Život Sport

Deset najbogatijih

**G7 plus na izborima sa
četiri miliona dolara**

Skandal otvara vrata

Toni Parsons je na vrhu već petu nedelju, ali bi sledeće sedmice Danijela Stil mogla okončati njegovu vladavinu - piše,

kao da je reč o trkama konja ili fudbalskom prvenstvu, u poslednjem broju „Bukseletra“, specijalizovanog časopisa koji obaveštava izdavače i prodavce knjiga o stanju i promenama na tržištu. Za razliku

od naših anketa koje se prave po knjižarama i koje uglavnom ne podležu nikakvoj proverbi, podaci koje objavljuju ovakve revije vrlo su pouzdani. Tu se tačno beleži koliko je primeraka neke knjige prodato,

što je moguće jer je prodaja strogo kontrolisana - zato što podleže oporezivanju. Podaci koje surovo nadgleda poreska uprava i podaci do kojih se može doći praćenjem prodaje podudaraju se, i ovde nema lažnog marketinga kao kada se kod nas tvrdi da je neka knjiga najprodavanija, a prodato je ukupno pet-šest primeraka.

Savremeno tržište knjiga visoko je organizovano i veoma precizno uređeno. Na njemu uvek ima iznenađenja, ali ne i potresa kada je o načinu poslovanja reč. O poslovanju, međutim, odlučuje profit, a profit zavisi isključivo od toga kako tržište reaguje na neki naslov. I tu je kraj. Svi drugi naslovi koji nisu profitabilni ne spadaju u poslovanje firme, već u delatnost kulture, njih prate fondovi i institucije, ministarstva i zadužbine, oni donose ugled i prestiž, služe potrebama jedne populacije da na svom jeziku ima i dela koje nisu za to tržište, ali jesu za tu kulturu.

Između ova dva segmenta izdavačkog poslovanja oduvek postoji napetost, pa čak i netrpeljivost. Poklonici vrednih dela smatraju da je povinovanje tržištu kulturna besmislica koja na kraju vodi do one čuvene ideologije po kojoj je nekad Radio Šabac, a danas „Pink“ i „Palma“, mogao da brani svoju katastrofalnu ponudu: narod to hoće. Samo, narod je izabrao i Musolinija i Miloševića, prigrio Hitlera i Staljina, tudio za Titom i Kim Il Sungom - pa to vrlo malo može da promeni u oceni njihovog istorijskog uдела, niti može da ih opravda i liši odgovornosti za sve što su učinili. Poređenje je, nesumnjivo, preterano, ali sama tvrd-

Bestseller podrazumeva neku vrstu senzacije koja pokreće mehanizam interesa i vodi do senzacionalne prodaje knjige

nja da je nešto potrebno tržištu teško može da zadovolji. Tržište, naime, nije dato samo po sebi, ono se i stvara.

Pošteno govoreći, iz ugla prodaje i profita, praćenje prodaje knjige i sudbine bestseler je isti posao kao kada gledate kakva je sudbina automobila, ženskih čarapa ili žvaki, a rezultati ovog posmatranja mogu se preneti i na berzanske slike vrednosti kompanija i njihove perspektive, ali na to mi još nismo navikli.

To je, naprosto, slika modernog sveta koji je orijentisan na tržište. Ukoliko danas postoji neki idol zapadnih demokratija kojem se one klanjaju, onda je to upravo ideja tržišta, a ukoliko postoji moć koja njime vlada, onda je to zakon profita. Rečenica koja je svojevrmeno trebalo da ujedini sile duhovne posvećenosti i ovozemaljskog poštenja u poslovanju „In good we trust“, ispisana na dolarskim novčanicama, odavno je u očima tržišta prevedena u jednako upečatljivu frazu „In dollars we trust“. Za one koji još uvek veruju u knjige i kulturu koja počiva na njima, važno je da shvate promenu. Jer u pozadini prve je podrazumevana Biblija - iako u svetu ipak verujemo u knjigu - a u pozadini druge je samo profit - sveta zarada.

Za izdavače i knjižare veoma su važne kategorije bestseler a kojih

ima veoma mnogo i koje se brižljivo prate, jer dobra statistika većinom oku govori sve što se na tržištu dešava. Najvažnija je lista koja prati ukupni uspeh knjige. Ta lista naslova odslikava položaj knjige na tržištu u poslednjih 10, 20 ili 40 nedelja. Ona je najvažnija jer pokazuje dugoročne tendencije i sudbinu jednog naslova u toku čitave sezone. Ova lista daje ukupan broj prodatih primeraka i obično notira i to da li se neki naslov prodaje brže od proseka prodavanosti. Na ovakvoj listi tokom čitave godine, a i pre toga, moćno dominiraju knjige Džon Roling o Hariju Poteru - sva četiri toma ove knjige za decu i maštovite su na vrhu liste i prodane su u više miliona primeraka.

Od autora čije knjige se i kod nas dobro prodaju na ovakvoj listi visoko se kotiraju Helen Filding („Dnevnik Bridžet Džouns“ i nastavak ove knjige koji se prevodi i kod nas „Na ivici razuma“), Sidni Seldon („Nebo pada“) i Luj de Bernijer („Mandolina kapetana Korelija“), te novi roman Kazua Išiguro „Kada smo bili siročad“, čiji je prethodni roman „Neutešan“ upravo preveden i uskoro će se pojaviti u izdanju „Platoa“.

Druge stavka je prodaja u poslednjoj nedelji, gde se regrutuju novi bestseleri i ona je važna za pravovremenu reakciju. Kada je

neka knjiga apsolutno dokazala svoju uspešnost, onda se o nju svi otimaju i tada je često prekasno. Na ovoj listi nalazi se novi roman Irvina Velša „Lepak“, Džona Irvinga i od hitmekera koji kod nas nisu imali nikakav odjek Vilbur Smit.

Upravo razlika između „običnih“ bestseler a i vrednih književnih ostvarenja u veoma velikom rasponu od Irvina Velša do Kazua Išiguro postavlja najdelikatnija pitanja o sudbini bestseler a. Kakav će biti ishod one napete borbe između Tonija i Danijele, i hoće li Seldona ili Din Kunc prevladati, to je skoro sasvim beznačajno pitanje. Ko god da odnese prevagu, rezultat je isti samo je različito ime uz koje se on pripisuje. Ali, kakav će status na toj listi imati pisci popularne a dobre literature, kakvi su Helen Filding i Luj de Bernijer, već je pitanje o kojem se može ozbiljno razmišljati. Hoće li na ovakve liste pristup imati samo oni koji pogađaju duh vremena tako što stvarnosti prilaze na najmanje moguće rastojanje, prikazujući ovozemaljsku nečist i

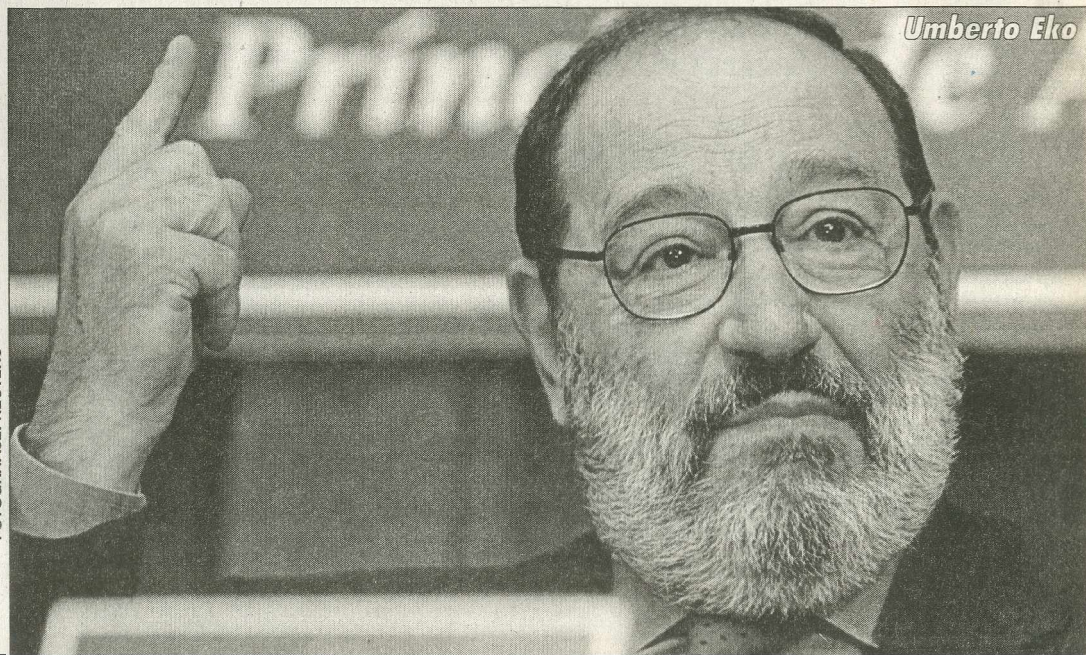
zlo, jad i granicu ljudskosti, kako to upečatljivo radi Irvin Velš, ili se to može postići i na drugačiji način, to je još značajnije.

Kazuo Išiguro ni pošto nije pisac bestseler a, naprotiv. Istini za volju, nije pisac bestseler a ni Velš, ali

on računa sa tim da pogodi emocionalni „nerv“ nove generacije. Samim tim on se preporučuje da ostvari živu komunikaciju sa današnjim čitaocem, bilo tako što se ovaj prepozna u njegovoj knjizi, bilo tako što se interesuje za taj svet koji u

Svi naslovi koji nisu profitabilni ne spadaju u poslovanje firme već u delatnost kulture

Najveći skandal dvadesetog veka je osuda na smrt pisca „Satanskih stihova“ Salmana Ruždija

Umberto Eko

ta uspeha

njegovoj knjizi vidi rasvetljen u priči, pa je čitanje istovremeno uživanje u fikciji koliko i bolje upoznavanje savremenih prilika. Išiguro čini sasvim suprotno od Velša, on ostaje dalek i stran. Svet je za njega mesto prošlosti, ono najvažnije se već odigralo, a ključna pitanja koja njega opsjedaju vezana su za gubitak, patnju, nesreću, sudbinu čoveka u sudaru sa prevrtljivom istorijom.

Išigurove teme zapravo su udar na olako shvatanje sreće. Samozadovoljstvo zapadnog čoveka danas gotovo da ne dopušta da ga uznemiravaju. Nesreće, tragedije, užasi - u njegovoj materijalnim dobrima zasićenoj stvarnosti kojoj se prepusta zaštićen posebnim društvenim mehanizmima, sve to se događa nekom drugom. Eventualno, kao u bestselleru Tomasa Vulfa, to do njega dopire samo ako sklizne sa privilegovanog položaja u običnu realnost opstanka - ako izgubi posao, osiguranje, ili skrene sa uobičajene, bezbedne putanje do kuće. Kada umoran dolazi kući i seda u fotelju - još manje dok se vozi u udobnim sredstvima javnog prevoza - njemu ne prija da se suoči sa kulturnim konfliktima, nemaštinom, drogom i zloupotrebom. O svemu tome on može da čita kada ima utisak da se to dešava onima koji nisu dostigli nivo društvenog razvoja na kojem se održava njegova iluzija udobnog života, ili onima koji ne umeju da iskoriste prednosti koje pruža društvo izobilja i blagostanja. Zato se kritičke žaoke koje zapadnom društvu upućuju Velš ili Kurejši - ili Ulbek, čija je nova knjiga „Platforma“ veliki hit i pravi skandal na Zapadu jer prikazuje seksualni turizam i zloupotrebu dece na Dalekom istoku o čemu se nerado govori - mnogo lakše uklapaju u ovaj kulturni milje nego Išiguro. Kazuo Išiguro pokazuje svet onakav kakav on jeste - na granici dobra i zla, na ivici sreće i nesreće i u njegovu prozi preokret iz jednog u drugo, što još po Aristotelu odlikuje pravu tragediju, uvek je moguće, po jednoj višoj kobi. Položaj Kazua Išigura na ovakvoj listi i impresivnih sto dvadeset pet hiljada primeraka njegove nove knjige prodatih za svega četiri meseca otkriva onu pukotinu kroz koju se dela visoke kulture mogu udenuti u mezu povlašćenih

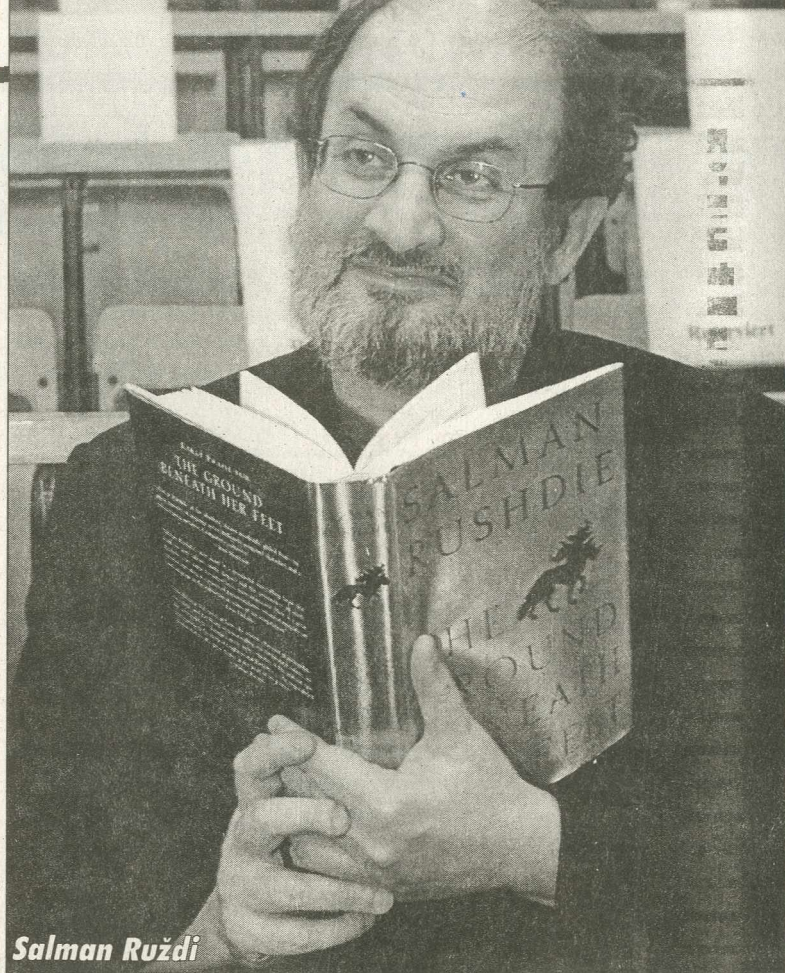
spiskova bestseler.

Ne treba zaboraviti da je to proces koji je oduvek bio moguć sredstvima skandala, premda se tokom vremena i menjao. Recimo, sudske rasprave (i zabrane) o Floberovoj „Madam Bovari“ i Zolinoj „Nani“ obeležile su drugu polovinu devetnaestog veka i postavile ove knjige ne samo kao graničnice

jednog vremena već i kao apsolutne hitove onoga doba. Lorenšov „Ljubavnik leđi Četerli“ i Nabokovljeva „Lolita“ mogu se smatrati takvim graničnicima prve tri i druge tri decenije dvadesetog stoleća. Ovo su skandali koje izaziva prekoranjenje slobode erotskog

opisa i imoralizam, dakle kulturno dejstvo opscenog. Ipak, nesumnjivo je najveći skandal dvadesetog veka osuda na smrt pisca „Satan-skih stihova“, ili „Šejtanskih ajeta“, kako bi se to u duhu tradicije o kojoj je reč moglo prevesti, Salmana Ruždija. Ovo je, međutim, skandal religioznog i političkog karaktera, što je takođe pokretač interesovanja za neko delo na Zapadu. Štaviše, skandal se odigrava upravo u vreme urušavanja političkog sistema koji je do tada bio zadužen za proizvodnju političkih skandala. Skandal realsocijalizma podsticao je interesovanje za Pasternaka, Solženjicina i Česlava Miloša, da pomenemo samo neke nobelovce. Jedan deo svetske popularnosti Kundere i Škvoreckog takođe valja tražiti u tom raskolu političke groteske i humora i stvarnog oduševljenja tužnom slikom stvarnosti na omraženom Istoku. Napokon, put do bestseller-lista krči se i sopstvenom nesrećnom sudbinom, od samoubista Silvije Plat do automobilске nesreće Albera Kamiija.

Dakle, vrata popularnosti otvaraju se skandalom, prekoranjenjem dozvoljenog; to je pravilo medijskog sveta koji je usredsređen na ispad i senzaciju. Bestseller podrazumeva neku vrstu senzacije koja pokreće mehanizam interesa i vodi do senzacionalne prodaje knjige. Ogroman udeo u početnom uspehu Ekvog prvog romana „Ime ruže“, na primer, počiva upravo na tome što se njime skandalozno narušava podela na kreativne pisce i obrazovane profesore. To da jedan svetski poznat profesor semiotike, medijevalista i estetičar sedne i napiše knjigu koja će vrline znanja uk-

Salman Ruždij

rstiti s odlikama proze detekcije, dakle krimića, koji će u jedan niski žanr smestiti intrigu izgubljenog Aristotelovog rukopisa i proveriti samu ideju znanja, to je sve bilo skandalozno prekoranjenje očekivanog i roman je zbog toga privlačio ogromnu pažnju, a uspeh onda dolazi sam od sebe. Naredni Ekvov roman prodat je u takođe nebrojeno mnogo primeraka, ali je jedno istraživanje u Italiji pokazalo da od oko dva miliona prodatih primeraka jedna trećina trajno ostaje na policama - knjige nisu ni otvorene. Ljudi su masovno kupovali knjigu, opijeni, fascinirani uspehom, ali je nisu ni čitali, a da ne govorimo o onima koji su počinjali da čitaju pa su odustajali.

Na liste bestseler odmah po dobijanju velikih nagrada stižu dela koja svoju popularnost stižu zahvaljujući svojim kvalitetima - nobelovci, bukerovci, gonkurovci, njihova dela nisu bestseleri, nego su trag jednog uspeha koji je takođe pokretač javnog mnjenja i koji može da preokrene interesovanje čitalaca. Oduvek je visoka kultura počivala na sjaju u očima snobova. Čitalačko mnjenje, prema tome, nije samo po sebi dato i ne znači da mu se uvek i u svemu mora ugađati. Naprotiv, uvek je moguć pritisak u javnosti koji bi bio podrška književnim vrednostima i kulturnom značaju dela. Usmeravanje pažnje i

pravila dobrog marketinga koja tako drastično izostaju kada je reč o delima ozbiljne, visoke literature pomažu da se jaz između bestseler i dela koja bi trebalo da budu poznata i popularna bitno smanji. Ako je moguće da uspeh ravan bestsellerima imaju pisci kao što su Saramago i Gras, potonji nobelovci, onda je sasvim jasno da je čitalačka publika spremna i za mnogo više od onoga što joj se nudi, ali to ne sme biti upakovano u retoriku koja govori da je to navodno dosadna, teška, ozbiljna književnost, već ovakva dela moraju biti predstavljena kao literatura koja obeležava duh epohe i pomaže da se

savremeni čovek suoči sa sobom i sa svetom na koji je osuđen. Grasova monumentalna slika dvadesetog veka sa kojom ovaj vek okončava, ili Saramago, čija ideja socijalne pravde os-

taje potpuno neuznemirena političkim preokretom na Istoku, izazovi su na koje treba čitalački odgovoriti. Uspešna prodaja knjiga nije svrha sama sebi, već jedan od načina da se u tom svetu opstane, bude uspešan, i napokon deluje. Ko kupujući knjige to zaboravi, ili ko knjige štampa samo da bi one bile kupovane, zaboravlja ono najvažnije, ono čemu služe i kupovina knjiga i njihovo izdavanje.

ALEKSANDAR JERKOV